Б. ОСМОНОВ АТЫНДАГЫ ЖАЛАЛ-АБАД МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

К. Ш. ТОКТОМАМАТОВ АТЫНДАГЫ ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ

КЫРГЫЗСТАНДЫН ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ

Д12.20.614 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 340.15 (575.2) (043.3)

Кулдышев Аманбек Шерипбекович

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР ОРГАНДАРЫНЫН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН ЖӨНГӨ САЛУУНУН ТЕОРИЯЛЫК-УКУКТУК МАСЕЛЕЛЕРИ

12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы

юридика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алууга диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Жалал-Абад – 2021

Диссертация Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А. Алтмышбаев атындагы философия, укук жана социалдык-саясий изилдөөлөр институтунун укук бөлүмүндө даярдалган.

Илимий жетекчиси: **Джоробекова Арзыгуль Мамаюнусовна**
юридика илимдеринин доктору, профессор, милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы КРнын ИИМ Академиясынын башчысынын орун басары

Расмий оппоненттери: **Асаналиев Тилек Асаналиевич**
юридика илимдеринин доктору, профессор, Кыргызстан Эл аралык университетинин камкордук кенешинин төрагасынын орун басары

Колсариева Назира Шаршеналиева
юридика илимдеринин кандидаты,
Ош мамлекеттик юридикалык институтунун доценти

Жетектөөчү уюм:

Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия-Славян университетинин мамлекеттин жана укутун теориясы жана тарыхы кафедрасы. Дареги: 720065, Бишкек ш., Чуй пр., 42.

Диссертация 2022-жылдын 27-январында саат 15.00дө Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетине, К.Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетине жана Кыргызстан эл аралык университетине караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д12.20.614 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720900, Жалал-Абад ш., Ленин көч., 57.

Диссертация менен Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин (720900, Жалал-Абад ш., Ленин көчөсү, 57), К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин (720900, Жалал-Абад ш., Жеңижок көчөсү, 30) жана Кыргызстан Эл аралык университетинин (720007, Бишкек ш., Л.Толстой көчөсү, 17А/1) китепканаларынан, ДКтин сайтынан: http://www.jagu.kg таанышууга болот.

Автореферат 2022-жылдын 24-декабрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
юридика илимдеринин кандидаты **Н.А. Пазылов**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Мамлекеттин коопсуздук жана коргонуу системасынын, жарандардын бакубат жашоосунун тийиштүү деңгээлде иштеп туруусу, адамдардын укуктары менен эркиндиктерин сакталышы Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын, укук коргоо органдарынын, алардын ичинде ички иштер органдарынын натыйжалуу ишмердүүлүгү аркылуу камсыз болот.

Мамлекеттин ички жана тышкы саясаттарындагы багыттарды кайрадан карап чыгуу, геосаясий жана геостратегиялык өзгөрүүлөр мамлекеттин ички коопсуздугун камсыз кылуу системасында жаңы ыкмаларды талап кылууда жана мында ички иштер органдарынын иш-аракеттерине жана алардын алга карай умтулган демилгелерине чоң жоопкерчилик жүктөлөт.

Аталган реформалардын турмушка ашырылуусунда ички иштер органдары менен калктын, мамлекеттик бийлик органдарынын өз ара мамилелери, коомдук коопсуздукту сактоодогу алардын биргелешкен аракеттери чоң мааниге ээ.

Дүйнөнүн демократиялык мамлекеттеринин ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн калкка жана коомчулукка кызмат көрсөтүүнүн бир түрү катары кабыл алышкандыгын эске алуу менен күч структураларынын кызматкерлеринин кызматтары - кылмышкерди жазага тартуу гана эмес, кылмыштуулуктун алдын алуу, калкка укуктук жана социалдык жактан жардам көрсөтүү деген түшүнүккө өтүүбүз, укук коргоо органдарына жана алардын кызматкерлерине болгон калктын ишенимин жана урмат-сыйын калыптандыруубуз зарыл.

Жалпы калктын гана эмес, ар бир жарандын аң-сезиминде ички иштер органдары “мени да ар кандай ички кооптуулуктардан жана коркунучтардан жекече коргоого алат” деген бекем ишеним болмоюнча, күч структураларынын алдыга койгон стратегиялык милдеттери натыйжалуу түрдө ишке ашпайт.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар, негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.

Диссертациялык изилдөөнүн темасы демилгелүү болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациялык изилдөөнүн **максаты** болуп, Кыргыз Республикасында ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн натыйжалуу жүзөгө ашыруунун реалдуу жолдорун иштеп чыгуу жана аларды модернизациялоо боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгуу эсептелет.

Диссертациялык изилдөө жүргүзүү жана анын алдыга коюлган максаттары төмөнкүдөй **негизги милдеттерди** чечүүнү талап кылды:

– Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын иш-аракеттеринин теориялык-методологиялык негиздерин ачып көрсөтүү;

– Кыргыз Республикасынын бийлик органдарындагы жана башкаруу системасындагы ички иштер органдарынын ордуна жана кызматтык милдеттерине анализ жасоо;

– ички иштер органдарынареформаларды жүргүзүүнүн теориялык моделдерин иштеп чыгуу, алардын коомчулук тарабынан кабыл алынгандарын ишке киргизүүгө жетишүү;

– ички иштер органдарына, алардын учурда жүргүзүпжаткан иштерине функционалдык мүнөздөмө берүү;

– ички иштер органдарынын иштерин өркүндөтүүнүн негизги багыттарын иштеп чыгуу;

– ички иштер органдарынын статусун укук коргоо багыттарындагы социалдык шериктештиктин субъектиси катары ачып берүү;

–ички иштер органдары менен жарандык коомдун шериктештик мамилелерин өнүктүрүүнүн багыттарын аныктоо.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы диссертациянын темасынын актуалдуулугу, изилдөөнүн мазмуну жана алынган натыйжалар менен аныкталып турат.

Диссертациялык изилдөөдө ата-мекендик юридикалык адабияттардын жана изилдөөлөрдүн ичинен алгачкы жолу Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарына реформа жүргүзүүнүн шарттарындагы алардын ишмердүүлүгүн натыйжалуу жүзөгө ашыруунун теориялык негиздерин комплекстүү түрдө изилдөө жүргүзүлдү. Эмгектин илимий жаңылыгы Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарында реформа жүргүзүү жолдорун иштеп чыгууда жаңы маселелерди белгилөөдө, замандын талаптарына жооп бере ала турган жаңы жоопкерчиликтерди көрсөтүүдө күч структураларынын кызматкерлеринин мурдагы эски стереотиптерден арылып, коомдун өзгөрүүсүнө байланыштуу аларга жаңы милдеттердин жүктөлүп жаткандыгы менен аныкталат.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы төмөндөгүлөр менен аныкталат:

-ички иштер органдарынын ачык-айкындуулук принцибин ишке ашыруу контекстинде Кыргыз Республикасынын аракеттеги мыйзамдарын өркүндөтүү боюнча конкреттүү сунуштар иштелип чыкты;

-ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугу алардын уюштуруучулук структурасынын сапаттуу түзүлүшү менен тыгыз байланышта экендиги далилденди;

-коомдук коопсуздук чөйрөсүндөгү коомдук көзөмөл ишмердүүлүктүн методу катары аныкталды;

-документтештирүүнү жүргүзүүнүн бирдиктүү системасын киргизүү сунушталды;

-ички иштер органдарынын мамлекеттик эмес субъекттердин өз ара аракеттерин жакшыртуу боюнча сунуштар негизделди.

Кыргыз Республикасынын жалпы укук коргоо системасын реформалоода теориялык да, практикалык да чоң мааниге ээ төмөнкүдөй бир

топ жоболорду иштеп чыктык жана аларды күч структураларынын тиешелүү органдарына жана бөлүмдөрүнө сунуш кылынды:

– Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарыныниш-аракеттеринин уюштурулушунун укуктук принциптерине изилдөөлөр жүргүзүлдү;

– Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарыныниш-аракеттери, алардын алдыларына коюлган милдеттери жана жоопкерчиликтери, мыйзамдуу укуктары, структуралары, нормативдик-укуктук базалары аныкталды;

– ички иштер органдарындагы коррупцияны, мыйзамсыз аракеттерди түп тамырынан жок кылуунун, жарандардын мыйзам чегиндеги конституциялык укуктарын, кызыкчылыктарын жана эркиндигин коргоого алуунун алгылыктуу жолдору сунушталды;

– коомдук тартипти жана коопсуздуктук камсыз кылуудагы, кылмыштуулуктун алдын алуудагы Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарыныниш-аракеттери анализге алынды жана дүйнөлүк тажырыйбаларга таянуу менен жогоруда аталган милдеттерди ишке ашыруунун позитивдүү формалары, түрлөрү жана методдору иштелип чыгып, алар тиешелүү кызматтарга сунуш кылынды;

– коомдук тартипти сактоо жана кылмыштуулуктун алдын алуу, аны менен күрөшүү багыттарындагы Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын калк жана коомчулук менен болгон өз ара мамилелеринин абалы, калктын коомдук тартипти сактоого жана кылмыштуулук менен күрөшүүгө катышуусунун формалары аныкталды.

– Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин, укук коргоо органдарынын коомдук тартипти сактоодогу иш-аракеттерин жөнгө салуучу мыйзамдарды өркүндөтүү, толуктоо жана кайра иштеп чыгуу боюнча сунуштар иштелип чыкты, аталган министрликтин кызматтык милдеттери жана максаттары аныкталды;

– Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын иштерин материалдык-техникалык, илимий-методикалык жактан камсыз кылуунун жолдору аныкталды.

Алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында алынган теориялык жоболор, тыянактар менен сунуштар укуктун теориясын, жазык, жазык-процессуалдык укуктун теориясын мындан ары өнүктүрүүдө; бул багытта максаттуу изилдөөлөрдү жүргүзүүдө; мыйзам чыгаруу, укукколдонуу, билим берүү чөйрөсүндө колдонулушу мүмкүн.

Диссертациянын тиешелүү жоболору менен тыянактары Кыргыз Республикасында укуккоргоо ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугун арттырууда, айрыкча жеке кызыкчылыктар чөйрөсүн жана ошону менен бирге мамлекеттик-укуктук саясатта, мыйзам чыгарууда, кылмыштуулукту алдын алуу ишмердүүлүгүндө колдонулушу мүмкүн.

Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында алынган жоболор, корутундулар, тыянактар жогорку окуу жайларындагы окуу процессинде,

анын ичинде «Укуктун жана мамлекеттин теориясы», «Жазык укугу», «Жазык-процессуалдык укугу» курстарын өтүүдө колдонулушу мүмкүн.

Коргоого чыгарылуучу негизги жоболор:

1.Ички иштер органдарынын иштеринин ачык-айкындуулугун камсыз кылуу багытындагы мыйзамдарды өркүндөтүү жана жакшыртуу үчүн төмөнкүдөй милдеттердин аткарылышы зарыл деген жыйынтыктарга келдик:

- Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин деңгээлинде калкка жарыя кылына турган жана жашыруун сактала турган фактылык материалдардын чектерин иштеп чыгуу;
- Кыргыз Республикасынын “Ички иштер жөнүндөгү” мыйзамынынын “ички иштер органдарынын системасындагы маалыматтарды жарыя кылуунун тартиптери” бөлүмүнө өзгөртүүлөрдү жанан толуктоолорду киргизүү;
- кайсыл бир маалыматтардын эмне себептерден жана кандай жагдайларда элге жайылтылууга мүмкүн эместиги тууралуу эл массасына кеңири түшүнүк берүү.

2. Ички иштер органдарынын иштери алардын структуралык жактан туура уюштурулушуна байланыштуу экендиги далилденди, мына ошондуктан коомдук коопсуздукту камсыз кылууда алардын көп баскычтуу бөлүмдөрүнүн бүтүн бир система катары биргелешип иш жүргүзүүсүнө жетишүү.Ал структуралык бөлүмдөр бири-бирине тикеден-тике көз каранды болбогону менен кылмыштуулуктун алдын алууда жана кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө бир багытты көздөп иш жүргүзүшөт, бири-бирине керектүү маалыматтарды берип турушат, мына ошондуктан да бул бөлүмдөрдүн коомдук коопсуздукту сактоодо комплекстүү иш алып барышын камсыз кылуу.

3. Коомдук коопсуздукту сактоодо коомдук көзөмөлдүн зарыл экендиги аныкталды. Бул көзөмөл аркылууички иштер органдарынын мамлекеттик эмес субъектилер, коомдук бирикмелер жана уюмдар менен болгон өз ара мамилелери көзөмөлгө алынып турат. Коомдук коопсуздукту жана укуктук тартиптерди сактоо бир гана ички иштер органдарынын жоопту милдеттери эмес, ал үчүн калктын калың катмары жалпы иш алып барууга тийиш. Ушул себептүү дакоомдук коопсуздуктун камсыз болуусуна болгон мамлекеттик эмес көзөмөлдүн укуктук жактан тартипке салынуусун өркүндөтүүгө байланышкан маселелер атайын мыйзамдык кодекстер менен бекемделүүгө тийиш.

4. Ички иштер органдарында документ толтурууну жана аларды сактоону, маалымат базаларын түзүүнү жана аларды байытууну, күч структураларынын күндөлүк иш пландарын түзүүнүн жаңы нукка буруу боюнча сунуш-пикирлер иштелип чыкты жана алар тиешелүү кызматтарга сунушталды. Азыр маалымат технологияларынын заманы, ички иштер органдарынын кызматкерлеринин күндөлүк иш-аракеттеринин натыйжаларын, кылмыштуулукка каршы күрөш жүргүзүүдө алардын кандай деңгээлде иш алып барып жатуусун аралыктан көзөмөлгө алып турууга жетишүү.

5. Коомдук коопсуздуктун камсыз болуусундагы ички иштер органдарынынмамлекеттик эмес субъектилер, коомдук бирикмелер жана уюмдар менен болгон биргелешкен аракеттеринин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн төмөнкүдөй иш-чаралардын такай жүргүзүлүп туруусу зарыл:

а) коомдук коопсуздукту сактоодо калкички иштер органдарынынкызматкерлери менен шериктеш жана өнөктөш деген ойдун калк арасында бекем сиңүүсү;

б) милиция кызматкерлеринин профессионалдык компетенттүүлүгүн жогорулатуу менен жалпы калктын күч структураларынын кызматкерлерине болгон ишенимин көтөрүү;

г) кылмыштуулуктун алдын алуу иш-чараларына жалпы калкты, коомдук бирикмелерди жана уюмдарды тартуу;

д) “коомдук консультация” кыймылын өнүктүрүү жана муну менен жалпы эл массасынын юридикалык жактан сабаттуулугуна, укук коргоо багытындагы актуалдуу проблемалар боюнча коомдук пикирлердин жаралышына жетишүү.

Изденүүчүнүн өздүк салымы. Изденүүчүнүн укуктук илимге болгон өздүк салымы диссертациялык изилдөөнүн жаңылыгында, изилдөөгө автордук мамиле жасоодо, тыянактар менен практикалык сунуштарда, заманбап Кыргызстандагы ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн жүзөгө ашыруудагы актуалдуу көйгөйлөрдү аныктоодо жана аларды чечүү жолдорун сунуштоодо ачыкталып турат.

Диссертациянын жыйынтыктарынын апробациясы.

Диссертация Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А. Алтмышбаев атындагы философия, укук жана социалдык-саясий изилдөөлөр институтунун укук бөлүмүндө даярдалган, талкууланган жана коргоого сунушталган.

Диссертациялык изилдөөнүн негизги тыянактары жана жоболору түрдүү илимий конференцияларда жана форумдарда баяндалган.

Диссертациянын жыйынтыктарын басылмаларда чагылдыруунун толуктугу.

Диссертациялык изилдөөнүн негизги жоболору, тыянактары жана илимий-практикалык сунуштары 10 макалада чагылдырылган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү.Диссертациялык иш киришүүдөн, үч главадан, тогуз бөлүмдөн, тыянактардан, практикалык сунуштардан жана колдонулган адабияттардын тизмесинен турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу негизделген; иштин максаттары жана милдеттери аныкталган; илимий жаңылыгы жана практикалык мааниси мүнөздөлгөн; коргоого коюлуучу негизги жоболор баяндалган; изденүүчүнүн жеке салымы, изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы; диссертациянын жыйынтыктарын

басылмаларда чагылдыруунун толуктугу, диссертациянын түзүмү жана көлөмү көрсөтүлгөн.

Биринчи глава «Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн теориялык-методологиялык негиздери» үч бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүм «Ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн түшүнүгү жана маңызы: теориялык-укуктук аспектилери» деп аталат.

Ички иштер органдарынын жана бөлүмдөрүнүн (мында ары - ИИБ) кызматтык иш-аракеттери коомдук тартипти жана мамлекеттик ички коопсуздукту камсыз кылуудагы эң негизги багыттардын бири.

Коомдук тартипти сактоо, жарандардын мыйзам чегиндеги укуктарын, кызыкчылыктарын жана эркиндигин камсыз кылуу мамлекеттик эң эле кымбат социалдык баалуулук катары Кыргыз Республикасынын Конституциясы менен бекемделет. Мына ошондуктан да, коомдук тартипке каршы келген кылмыштар коомго коркунуч келген иш-аракеттер жана кылмыштар катары бааланат.

Коомдук тартипти камсыз кылуудагы полициянын ролу жана кызматы тууралуу алгачкы жолу француз окумуштуусу Деламардын эмгектеринде негиздүү түрдө талдоого алынган. Ал өзүнүн “Полиция тууралуу трактатында” коомдук тартипти сактоодогу полиция кызматкерлеринин иш-аракеттерин мамлекеттик маанидеги жоопкерчилик катары мүнөздөө менен ар кандай чырлуу жагдайларда жарандарды эрктүүлүктү жана сабырдуулукту сактоо менен маселени “муштумдук жол” менен чечүүдөн качууга чакырган. Бул боюнча кыргыз элинде “билеги күчтүү бирди жыгат, билими күчтүү миңди жыгат” деп айтылып келет жана “эки адам урушуп калса, ага алардын акылдуусу айыптуу” деген элдик накылда кандай күчтүү философиялык маани жатат. Демек, Деламар да ар кандай талаш-тартыштуу жана чырдуу маселелерди өз ара түшүнүшүү жолу менен чечүүнү артык көргөн.

Францияда наполеондук реформалар жүргүзүлгөндөн кийин кылмыш полициясы менен административдик полициянын кызматтарынын, оор кылмыш менен азыр бизде айтыла баштаган кылмыш жоруктарынын жана административдик кылмыштардын чектери, алардын ортолорундагы айырмачылыктар так ажыратыла баштады. Бул маселе азыркы учурда бизде да олуттуу көтөрүлө баштады, оор кылмышка баргандар да, зарылчылыктан бир тоок уурдагандар да, жакындары ооруп дары-дармек уурдагандар да бирдей эле кылмыш жоопкерчиликтерине тартылып жаткандыгы коомчулукта кеңири айтылып келет. Ал тургай, тааныш-тамыры кеңири, күч жана сот органдарына таасирлүү кызмат адамдарынын жана бийлик өкүлдөрүнүн ири өлчөмдөгү экономикалык кылмышка барып жүрүшкөндүктөрүнүн эми гана кеңири түрдө бети ачылып, тиешелүү жазаларын ала башташты. Бул боюнча орус элинде тамаша иретинде “везунов не поймают, а несунов поймают” деген накыл айтылып келет (машина менен ташып уурдагандар кармалбайт, ал эми бирден көтөрүп ташыгандар кармалат).

Ички иштер органдарынын кызматтык иш-аракеттеринин маани-маңызын изилдөөгө алуу менен Ю.Е.Аврутин коомдук тартипти сактоо ошол коомдун жашоосунун, өсүп-өнүгүүсүнүн маанилүү критерийи деп баса белгилейт [....].

Коомдук жай өтө көп маанилүү түшүнүк, ага эл көп чогулган, жамааттешып жашаган, дем алган, эмгектенген ж.б.у.с. жайлар кирет. Коомдук тартиптин өзү саны боюнча да, сапаты боюнча да түрдүүчө трактовкаланат, анын жалгыз адамдын катышуусунан баштап чоң топтор ортосундагы кагылышууларга, уюмдашкан топтун кылмышка баруусуна чейин жетүүсү мүмкүн. Канткенде да, кылмышка баргандардын саны канчалык көп өссө, коомго болгон коркунуч жана алардын залакалары да ошончолук коркунучтуу болот.

Ички иштер органдары мамлекеттин укук тартиптерин сактоодогу маанилүү субъектиси болуп саналат жана өз арсеналында чоң и юридикалык күчкө ээ. Укук коргоо иш-аракеттеринин субъектиси катары мамлекеттик күч органдары менен биргеликте жеке адам, социалдык жамаат, коомдук уюм же бирикме кызмат кылуусу мүмкүн, бул өңүттөн алып караганда, ички коопсуздукту камсыз кылуу жалпы кооомдук мүнөзгөээ болот.

Экинчи бөлүм "Ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн нормативдик-укуктук негиздери". Ички иштер органдары аткаруу бийлигинин бир бөлүгү болуп саналат жана алар баштапкы-профилактикалык көзөмөл жүргүзүү жолдору менен коомдук коопсуздукту камсыз кылат. Милиция кызматкерлеринин милдети - коомдук коопсуздукту сактоо боюнча элге кызмат көрсөтүү, алар эч нерсе өндүрбөйт, иштеп чыгарбайт. Бирок буга карап алардын кызматына жетишерлик эмес түрдө баа берүү таптакыр мүмкүн эмес. Элде "ач бол, ток бол, бирок тынч бол" деген накыл сөз айтылат, демек, жалпы коомдук коопсуздукту сактап туруу мамлекеттик маанидеги чоң маселе.

Коомдук коопсуздукту сактоодогу ИИБ кызматкерлеринин милдеттерине жана жоопкерчиликтерине тиешелүү нормативдик актыларга укуктук багыттагы конституциялык мыйзамдар, Кыргыз Республикасынын Президентинин жана өкмөтүнүн, Жогорку Кеңештин актылары, Ички иштер министрлигинин нормативдик-укуктук актылары кирет. Аталган нормативдик актыларга калкты күтүүсүз пайда боло калган түрдүү согушчан элементтерден, уюмдашкан кылмыштуулуктан коргоого байланышкан Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыктары, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекстери да киргизилиши мүмкүн [1-7].

2019-жылдын 1-январынан кылмыш жоруктары (проступки) жөнүндөгү Кыргыз Республикасынын Жазык-процессуалдык, Жазык кодекстери күчүнө кирген. Бул нормативдик укуктук актылар соттук-укуктук реформалардын чегинде иштелип чыккан.

2019-жылдын 25-июлунда Кыргыз Республикасынын "КРнын укук коргоо органдарында кызмат өтөө тууралуу" мыйзамы кабыл алынган жана "КРнын ички иштер органдары тууралуу" мыйзамына өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген. Бул нормативдик актылар Кыргыз

Республикасынын Президентинин “Укук коргоо органдар системасынын реформасы боюнча иш-чаралар жөнүндөгү” Жарлыгынын жана КРнын Коргоо Кеңешинин “Кыргыз Республикасынын Укук Коргоо органдар системасынын реформасы боюнча иш-чарала жөнүндөгү” чечиминин негиздеринде иштелип чыккан [8-12].

Ички иштер органдарынын кызматкерлери эч нерсе өндүрбөйт жана жасап чыгарбайт деп буга чейин айтылып өттү. Демек, алар коомдук коопсуздукту сактоо үчүн кызмат кылуу аркылуу калктын калың катмары менен дайыма карым-катышта жана “социалдык шериктештикте” болот. Социалдык шериктештик – аткаруу бийлигинин органдарынын, анын ичиндеички иштер органдарынын, жарандык коом институттарынын, чарба жүргүзүүчү субъектилердин, ишкана, мекемелердин жалпы жамаатынын, жалпы калктын мамлекеттик маанилүү маселелерди, пайда болгон проблемаларды чечүүдөгү жалпы аракети [67]. Тилекке каршы, биз, жалпысынан алганда, коомдук коопсуздукту сактоо, кылмыштуулуктун алдын алуу жана ага каршы күрөш жүргүзүү маселелери боюнча ички иштер органдарынын кызматкерлеринен көптү талап кылабыз, бирок, бул маселелер боюнча аларга көмөк көрсөтүү тууралуу азыраак ойлонобуз. Жыйынтыктап айтканда, “социалдык шериктештик” түшүнүгүн элге жайылтуу, анын маани-маңызын кеңири ачуу менен коомдук коопсуздукту, укуктук тартиптерди сактоону камсыз кылуу жалгыз гана күч структураларынын милдети эмес, ал жалпы жоопкерчилик жана милдет экендигин жалпыбыз тереңден түшүнүүгө тийишпиз.

Эгер ИИБди мамлекеттик бийликтин өкүлү, ал эми элди жарандык коомдун элементи катары карай турган болсок, анда алардын ортосундагы социалдык шериктештикке жалпы мамлекттик кызыкчылык менен ар бир адамдын, жалпы калктын кызыкчылыктарынын ортосундагы конструктивдик мамиле жана кызматташтык деп баа берүүгө болот.

Жарандык коом менен аткаруу бийлигинин (мында, ички иштер органдарынын)социалдык шериктештигинин жолго салынышы жана активдешүүсү, биринчиден, коомдук тартипти сактоодо күч структураларынын кызматкерлери менен жалпы калктын өз ара түшүнүшүү жана сыйлашуу менен иш алып баруусуна шарт түзөт; экинчиден, алдыга коюлган милдеттерин аткарууда жарандык, коомдук коомдорго, жана бирикмелерге стимул түзүлөт [96, 53-бет].

Жергиликтүүлөр ар кандай аткаруу бийликтерине, күч органдарына салыштырмалуу кимдин кандай жашап жаткандыгын, кимдин эмнеге муктаждыгын, кимдин эмнеге жөндөмдүүлүгүн, кимдин тарбиясынын жана жүрүм-турумунун кандайлыгын салыштырмалуу түрдө жакшы билет. Демек, кылмыштуулукттун алдын алууда, анын бетин ачууда, кылмышкерди колго түшүрүүдө жана кылмыштуулукка каршы күрөш жүргүзүүдө ИИБ кызматкерлери сөзсүз түрдө жергиликтүү калкка таянат. Жергиликтүү калк менен иштешүүдө участкалык милиционерлерге өзгөчө чоң жоопкерчиликтер жүктөлөт, алар өздөрүнүн иш-аракети, жүрүм-туруму, жекече мүнөзү, профессионалдык кесипкөйлүгү менен эл ишенимине толугу

менен кире алууга жана мунун натыйжасында жергиликтүүлөр аларды өз адамы катары кабыл алууга тийиш, Бул эки тараптын ортосунда эч кандай жашыруун сырдын сакталбоосу жана айыл ичинде, көчөдө, райондо кандайдыр шектүү адамдар жана окуялар пайда боло баштаса, алардын дароо тиешелүү күч органдарына билдирилүүсү зарыл.

Мамлекет менен жарандык коомдун өз ара мамилелеринин проблемаларына, социалдык шериктештиктин теориясына жана практикасына ата-мекендик, жакынкы жана алыскы чет өлкөлүк көп окумуштуулардын укук таануу, саясат таануу, социологии, административдик жана эмгекке болгон укуктар багыттарындагы көп эмгектери арналган.

Социалдык шериктештикке ар түрдүү окумуштуулар жана изилдөөчүлөр формасы боюнча ар кандайча аныктамаларды беришет, бирок аладын түпкү маани-маңызы дээрлик бирдей. Адатта, окумуштуударсоциалдык шериктештикти кең жана тар маанисинде ажыратып карашат.

Үчүнчү бөлүмдө - “Мамлекеттик бийлик органдарынын системасындагы ички иштер органдарынын орду” - автор кылмыштуулуктун алдын алуу, ага каршы күрөш жүргүзүү проблемалары демократиялык коомдо дайыма актуалдуу маселе катары эсептелинип келгендигин белгилейт.

Азыркы учурда ички иштер органдарына реформа жүргүзүү, бир тараптан, укук тартиптерин сактоого багытталса, экинчи тараптан, жарандарга укуктук кызмат көрсөтүүнү, алардын жашоо-шартын ыңгайлаштырууну максат кылууда. Муну өзү ички иштер органдарынын кызматкерлеринин элге жакын болуусун, калктын түрдүү социалдык топтору, алардын өкүлдөрү менен тыгыз карым-катышта болуусун шарттап турат.

Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын негизги кызматтары катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот:

– административдик функция. Бул ИИБдин аппараттарынын жана бөлүмдөрүнүн коомдук коопсуздукту жана тартипти камсыз кылуу боюнча аткаруучу-тартипке салуучу кызматы.

Кыргыз Республикасынын ички иштер органдары бул функциясынын чегинде түрдүү кылмыштар, административдик кылмыш жоруктары боюнча мыйзам талаасынан чыкпай тиешелүү чараларды көрө алат, аларга берилген жазалардын аткарылышын көзөмөлдөйт.

– профилактикалык-алдын алуучулук функция.Кыргыз Республикасынын ички иштер органдары кылмыштуулуктун алдын алуу, алардын санын кыскартуу боюнча жергиликтүү калк менен биргеликте түрдүү иш-аракеттерди жүргүзөт. Мындай иш-аракеттер криминалдык жана административдик укук тартибин бузууларга өбөлгө түзүүчү себептерди жана шарттарды аныктоого багытталган.

– кылмыш-жаза – процессуалдык функциянын чегинде ички иштер органдарынын кызматкерлери кылмыш боюнча келип түшкөн арыз,

билдирүүлөргө карата тез аранын ичинде аракет кылууга жана криминалдык укук тартибин бузуулар боюнча сотко чейинки иликтөө, текшерүү иштерин жүргүзүүгө тийиш.

– оперативдик-издөө функциясы боюнча ИИБ кызматкерлери, аталышынан эле белгилүү болуп тургандай, кылмышкерди же кылмышка шектүүлөрдү, сотко чейинки тергөөдөн, кылмышына жараша жаза өтөөдөн качкандарды, дайынсыз жоголгондорду издөөгө алат.

– уруксат берүүчү функция. Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын кызматкерлери бул функция боюнча кирүүгө тыюу салынган жайларга зарыл учурларда тиешелүү кызматтарга, уруксат кагаздары боюнча жеке адамдарга жана юридикалык жактарга кирүүгө уруксат берет, жол кыймылынын коопсуздугун сактоо, кооптуу жайлар, тиешелүү курал-жарактарды алып жүрүүнүн коопсуздугун сактоо, айрым коркунучтуу абалдар түзүлгөндө өзүн өзү сактоо, башкаларга жардам көрсөтүү боюнча түшүндүрүү иштерин жүргүзөт.

– Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын кызматкерлерикоргоого алуу боюнча функциясынын негизинде мамлекеттик менчиктерди жана ошондой эле келишимдик негиздерде жеке адамдардын, коммуналдык ишканалардын, акционердик коомдордун, чакан ишканалардын имараттарын жана мүлктөрүн коргоого алат.

– КРнын ИИБинин кызматкерлери сервистик функциясы боюнча түрдүү себептерден улам жабыркаган жарандарга жардам көрсөтөт, укуктук-юридикалык кеңештерди берет, табият кырсыктарынын учурунда өзгөчө кырдаалдар министрлигинин кызматкерлери менен биргеликте элди, алардын мүлкүн сактоону уюштурат. Мында убактылуу мөөнөткө түзүлгөн элдик кошуундардын (дружинники) кызматы абдан чоң, мисалы 2020-жылы октярдын баш чендериндеги элдик толкундоолордо талап-тоноочулуктун болбошунда дал ушул элдик кошуундардын салымы чоң болду.

– Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын кызматкерлери маалыматтык камсыздоо функциясы боюнча ар кандай кырдаалдарга өз убагында анализ жүргүзөтжана мунун натыйжасында күтүлүүчү кылмыштуу иштердин жана аракеттердин алдын алууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Алар калкка да ар кандай кооптуу жагдайлар боюнча эскертүүлөрдү беришет жана ошол эле учурда эл менен тыгыз байланышта болуу аркылуу шектүү жана кылмыштуу кырдаалдар боюнча алардан зарыл маалыматтарды алып да турушат.

– ИИБинин кызматкерлери Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин бирдиктүү маалымат системасына кирүүчү маалымат базасын түзүшөт жана анын тиешелүү деңгээлде сакталуусун камсыз кылышат.

– Ички иштер органдарынын кызматкерлеримаалымат-издөөчүлүк жана маалымат-аналитикалык иштерди жүргүзүшөт, бул болсо кылмыштуулуктун алдын алуу жана анын санын кыскартууга шарт түзөт.

Юриспруденция багытындагы илимий адабияттарда “ачык-айкын коопсуздук” (публичная безопасность) жана “ачык-айкын укуктук тартип”

(публичный порядок) терминдерине бирдиктүү пикир жок. Ачык-айкын коопсуздук, бир жагынан, коомдук тартипти жана баалуулуктарды сактоого чакырылып, мамлекетти жана жалпы жарандарды кайсыл бир күтүлгүчү коркунучтардан коргоого алат, экинчи жагынан алып караганда, мамлекеттик бийлик органдарынын коопсуздукта иш жүргүзүүсүн, адамдардын ден-соолугунун, мүлкүнүн, Конституция тарабынан кепилдик берилгенмыйзам чегиндеги укуктарын, кызыкчылыктарын жана эркиндиктерин камсыз кылат.

Экинчи глава "Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын структурасында ички иштер органдарынын түзүлүшүнүн жана иштешинин теориялык-укуктук аспектилери" үч бөлүмдөн турат.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгү чөйрөсүндө орун алган коомдук мамилелер.

Изилдөөнүн предметин Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу укуктук принциптер жана ченемдер; Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн түшүнүгү, маңызы жана мазмуну; ички иштер органдарынын уюштурулушуна жана ишмердүүлүгүнө байланыштуу атайын илимий адабияттар түзүшөт.

Изилдөөнүн методдору: жалпы жана жеке илимий методдор, атап айтканда, диалектикалык, салыштырмалуу укуктук, формалдуу логикалык, тарыхый, социологиялык, статистикалык методдор, ошондой эле мыйзамдардын жана практиканын өнүгүү перспективаларына карата божомолдоо методу.

Биринчи бөлүмдө - "Ички иштер органдары укук коргоо чөйрөсүндөгү социалдык шериктештиктин субъектиси катары: функциялары жана милдеттери" – өздөрүнө жүктөлгөн милдеттерди аткаруу үчүн ички иштер органдары коомдо пайда болгон кооптуу абалдар жана коркунучтар тууралуу так маалыматтарга ээ болууга, түрдүү социалдык объектилерде, тактап айтканда, ооруканаларда, мектептерде, жогорку жана атайын орто окуу жайларында, коммерциялык, өндүрүштүк ишканаларда жана уюмдарда, деги эле, жалпысынан алганда, кайда болбосун, кандай болбосун, андай кооптуу абалдардын элди зыянсыз чыгарууга, ал коркунучтардын келип чыгуу себептерин так аныктоого жана анын келип чыгышына күнөөлүү болгон жарандарды дароо кармоого, аларды тийиштүү кызматтарга өткөрүп берүүгө тийиш экендиги белгиленет. Мындан тышкары, жабырлануучулар, жаракат алуучулар үчүн медициналык тез жардам кызматын уюштуруу да алардын милдетине кирет.

ИИБдин иш-аракеттеринин коомдук коопсуздукту сактоого багытталган азыркы доктриналарында социумдун ар түрдүү катмарларына түшүнүүчүлүк, толеранттуулук менен менен мамиле жасоого чоң маани берилет. Кылмыштуулуктун алдын алуу боюнча иштерди жүргүзүүдө жана ага каршы иш алып барууда ички иштер органдарынын кызматкерлери кандай шартта жана кандай себепте болбосун эч бир тараптын мыйзам

чегиндеги жарандык укуктарын бузбоого тийиш. Толеранттуулук демекчи, океандын ары жагынан келип бизге, кыргыздарга толеранттуулук – кечиримдүүлүк, сабырдуулук тууралуу акыл айтып жатышат. Бул боюнча кыргыз элинде ар бири бир ири философиялык макалага сыярлык "атаңды өлтүргөнгө энеңди алып бер", "алдыңа келсе атаңдын кунун кеч", "аш менен урганды таш менен ур", "битке өчөшүп көйнөгүңдү отко салба", "бир колуңдун ачуусун экинчи колуң менен тый" деген сыяктуу макалдар айтылып келет. Албетте, ал макалдардын маанисин түз маанисинде кабыл албоого тийишпиз, бирок алардын моралы – ошол кийинки учурларда көтөрүлүп жаткан толеранттуулукка – кечиримдүүлүккө жана сабырдуулукка чакыруу жана ал идеялардын образдуу түрдө берилиши.

Өздөрүнө жүктөлгөн жоопкерчиликтерге жана милдеттерге ылайык ИИБ кызматкерлери коомдо кандайдыр деңгээлде лидерлик сапатка ээ болууга тийиш. мында кесиптик мыкты даярдыктан, жогорку аң-сезимден, психологиялык чеберчиликтерден сырткары алардан чың ден-соолук, бекем эрктүүлүк, спорттук даярдык талап кылынары бышык. Салмагы алтымыш килограммдын тегерегиндеги, бою бир метр алтымыш сантиметрден ашып-ашпаган милиция кызматкерлерин да кездешет.

Ушундай милиционерлерден кылмышкер коркобу да тартынабы, ошондуктан күч структураларына кабыл алууда ага талапкерлердин бой-келбетине, спорттук жөндөмүнө, күч-кубатына да көңүл буруу зарыл деп эсептээр элек. Айрым чет өлкөлөрдөгү полиция кызматкерлерин көрүп жүрөбүз, алардын өзүн алып жүрүшү, келбети адам суктанарлык деңгээлде.

Коомубуздун ашыкча саясатташы жана ашыкча "акылдуу" болуп кетиши менен ички иштер органдарынын кызматкерлерине ашыкча проблемалар жаралууда деп айтып жатабыз. Жол эрежесин же укуктук эрежелерди бузуучуларды кармоо учурунда эле алардын айрымдары кол телефондорун сууруп чыгып, тартип сакчыларынын өздөрүн видеого тартууга киришет.

Күч органынын кызматкеринин күндөлүк жумушу дайыма "жакшылык" жана "жамандык" дихотомиясынын ортосундагы этикалык мүнөздөгү проблемаларды чечүү менен байланышкан. Демек, ИИБ кызматкеринен кызматтык милдеттерине байланыштуу, бир тараптан бекем эрктүүлүк, чыдамкайлык жана сабырдуулук, ак ниеттүүлүк жана түрдүү кырдаалдардан жеңил чыгуу сапаттары талап кылынса, экинчи тараптан чечкиндүү аракеттер, өзүнүн ыйгарым укуктарынан толугу менен пайдалануу талап кылынат. Ар кандай чыр-чатактуу жагдайдын жеңил чечилгени максатка ылайыктуу, бирок кылмышкер ага барбасачы, күнөөсү ачык далилденип жатса да өз айыбын моюнуна албасачы, жабырлануучу тарап менен келишүү максатында андан кечирим сурабасачы же тергөө кызматкерлери менен кызматташууну каалабасачы... Орус элинде "кнутом или пряником" накыл сөз айтылып келет, демек кылмышка шектүү же кылмышы ачык билинип турган кылмышкер жакшы сөзгө "токочко" көнбөсө, ага каршы "камчы" колдонууга туура келет. Негизи, ИИБ кызматкерлеринин кызматтык жумуштары, күндөлүк милдеттери "эки оттун

ортосунда калгандай" эле таасир калтырат, макалда айтылгандай, "өйдө тартсаң өгүз өлөт, ылдый тартсаң араба сынат". Кандай гана болбосун, маселенин ак ниеттүүлүктүн кара ниеттүүлүк жеңүү принциби менен иштин алып барылганы максатка ылайыктуу. Чырдуу, криминалдык маселелердин туура чечилиши менен ички иштер органдарынын калк арасындагы кадыр-баркы өсөт жана аларга болгон жалпы элдин ишеними жогорулайт. Кандай болгондо да, ИИБ кызматкерлери элдин пикири менен эсептешүүгө, алардын жалпы кызыкчылыктарын коргоого алууга, кылмыштуулуктун алдын алууда жана ага каршы күрөш жүргүзүүдө эл катмары менен тыгыз карым-катышта иш алып барууга тийиш.

Экинчи бөлүмдө - "Мамлекеттик бийлик органдарынын системасында ички иштер органдарынын уюштуруучулук-функционалдык мүнөздөмөсү" - Кыргыз Республикасынын Ички Иштер Министрлиги аткаруу бийлигинин борбордук органы болуп эсептелет. Ички иштер органдары өз алдынча аткаруу органдары эмес, алар КРнын ИИМнин курамындагы өзүнчө кызматтар жана башкы башкармалыктар.

Кыргыз Республикасынын Ички иштер Министрлигинин системасына криминалдык милиция, коомдук коопсуздукту сактоо, тергөө кызматтары, прокуратура жана сот органдары, наркотикалык заттарды мыйзамсыз ташууга жана сатууга, экстремизмге, мыйзамсыз миграциягакаршы күрөш жүргүзүү кызматтары кирет.

КРнын ИИМнин курамында жана ошондой эле ички иштер органдарынын кадрларынын башкы башкармалыгы, маалымат технологияларынын, финансылык-чарбалык камсыздоо башкармалыктары, мекеме, ишканаларды коргоонун атайын адистешкен мамлекеттик кызматтары, жол кыймылынын коопсуздугун камсыз кылуунун башкы башкармалыктары кызмат кылат.

Жогоруда аталып өткөн бардык кызматтар бири бирине көз каранды эмес, бири-бирине баш ийбейт, бирок жалпы коомдук коопсуздукту камсыз кылууда өз ара биргелешип аракеттенишет. Алардын бардыгы Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигине түздөн-түз баш ийет. Демек, бардык ички иштер органдары КРнын ИИМнин ажырагыс структуралык бөлүмдөрү.

Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлиги Конституциянын негизинде кызматын аткарат жана өкмөт менен парламентке (адат катары, бизде мыйзамдар бат-бат өзгөрүп, министрликти кээде президент, кээде өкмөт башкарып калып жатат) баш ийет. ИИМ бардык укук коргоо органдарынын иш-аракеттеринин стратегиялык пландаштырылуусун ишке ашырат, алардын кадрдык жана материалдык-техникалык жактан камсыз болуусуна жооп берет.

Ички иштер министрлиги жалпы жетекчиликти жүргүзүү менен ички иштер органдарынын коомдук коопсуздукту сактоодогу, кылмыштуулук жана кылмыш жоруктары менен күрөш жүргүзүүдөгү практикалык иш-аракеттерине ашыкча кийлигишпейт [51, 7-бет]

Министрликти министр башкарып, ал ири саясий фигура болуп саналат.

Кызматка дайындоо жана кызматы боюнча жогорулоо саясий спектрдин өзгөрүүсүнө эмес, кызматкердин кесиптик сапатына байланыштуу. Ар бир структуралык бөлүмдү анын башчысы башкарып, ал мамлекеттин саясий турмушуна катыша албайт [17, 9-бет].

Өздөрүнүн кызматтык милдеттеринин өзгөчөлүктөрүнө жараша ички иштер органдарынын ар бир бөлүмдөрүнүн жоопкерчиликтери так аныкталган. Мисалы, криминалдыкполицияжана ага баш ийген аймактык бөлүмдөр оперативдик-издөө, криминалдык-процессуалдык жанаадминистративдик иш-аракеттерди аткарышат.

Коомдук коопсуздукту сактоо кызматтары аталышынан эле белгилүү болуп тургандай, кылмыштуулуктун алдын алуу, ага каршы күрөшүү иштерин жүргүзүшөт.

Атайын адистешкен мамлекеттик коргоо кызматтары мамлекеттик мекеме, ишканаларды коргоого алат жана ошондой эле келишимдик негизде башка менчиктерди, ишкана, уюмдарды да коргоого алуу боюнча иш жүргүзөт.

Участкалык инспекторлорго өзүнчө процессуалдык милдеттер жүктөлүп, алар дайыма өздөрү беитилген аймактарда жана объектилерде болушуп, кылмыштуулуктун алдын алуу, түзүлгөн түрдүү кырдаалдарга байкоо жүргүзүү боюнча иш аткарышат.

Ички иштер органдарынын бөлүмдөрүнүн кызматтык иш-аракеттери эки административдик түргө бөлүнөт жана алар коомдук коопсуздукту сактоодогу милдеттери жана жоопкерчиликтери боюнча ички системалык административдик иш-аракеттер жана сырткы системалык административдик иш-аракеттер болуп бөлүнөт.Биринчиси милиция кызматкерлеринин, бүлүмдөрдүн жана алардын түрдүү багыттардагы кызматкерлеринин кызматтык иш-аракеттери үчүн тийиштүү шарттарды түзүп берүүгө, колдо болгон күчтөрдү жана каражаттарды натыйжалуу пайдаланууну камсыздоого багытталган. Экинчиси аталышынан эле белгилүү болуп тургандай, милицияга түздөн-түз баш ийбеген юридикалык жана жеке адамдарга тиешелүү.

Укук тартиптерин сактоону ишке ашырууда Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин аймактык органдарына өзгөчө роль таандык. Борбордук аймактарга караганда участкалык милиция кызматкерлеринин аймактык проблемаларды мыкты билери өзүнөн өзү түшүнүктүү. ИИМдин аймактык органдарына төмөнкүдөй милдеттер жана жоопкерчиликтер тиешелүү:

1) Кыргыз Республикасынын гана эмес анын аймагында мыйзамдуу түрдө эмгектенген, жашаган жана дем алып жүргөн чет өлкөлүк жарандардын да коопсуздугун, мыйзам чектериндеги эркиндигин, менчигин жана укуктарын коргоого алуунун камсыз кылуу;

2) өздөрүнө баш ийген органдарга жана уюмдарга жетекчилик жүргүзүү;

3) калктын гана эмес өз кызматкерлеринин да коопсуздуктарын, мыйзамдууукуктарын жана эриндигин коргоого алуу.

Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин жүргүзө турган кызматтык милдеттеринде эч кандай жашыруун сырлар жок, ал республиканын нормативдик актыларына туура келерликтей иш жүргүзүүгө милдеттүү.

Үчүнчү бөлүмдө - "Ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн формалары жана методдору" - Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин жана КРнын ички иштер органдарынын кызматтык иш-аракеттеринин уюштурулуш-укуктук принциптерин жана натыйжалуулугун, мамлекеттик бийлик органдарындагы алардын ордун жана кызматын анализге алуунун зарылдыгын эске алуу менен теориялык көз караштан алып караганда, айрым илимий-юридикалык түшүнүктөргө тактоо киргизип алуу зарыл.

ИИБ башкаруу системасына көбүрөөк жакын келген орган болуп саналат жана иерархия боюнча андан кийинки кызматтар аткаруу бийликтерине өтүп кетет. Жалпысынан алганда, "башкаруу" түшүнүгү жана термини деп биз "кайсыл бир системанын алдыга коюлган программаларын жана максаттарын ишке ашыруусу жана структурасынын натыйжалуу иш алып баруусун камсыз кылуусу" деп түшүнүүгө тийишпиз [43, 70-бет]. Негизи, биздин оюбузча, "башчы"-"начальник", "башкаруу"-"управление" терминдеринин которулушунда жана колдонулушунда кызык жагдайлар жаралган. Начальник деле, управляющий деле, заведующий деле бизде башчы деп которулат. Туура, начальник – башчы, бирок управляющий – башкаруучу, ал эми заведующий – жетектөөчү болуп которулууга тийиш эле, себеби башкармалыктын башында башкаруучу турат, "заведовать" – вести дела – ишти алып баруу, жетектөө. "Приемный" – кыргызча "кабылдама", кабылдама деген сөз оорунун, жаракаттын күчөп, ириңдеп кетүүсүн билдирет, демек, ал "кабыл алма" болуп колдонулууга тийиш эле. Кыргыз тилинде кабылдама, кабылдоо сөздөрү "жаракаты кабылдап кетиптир", "кесилген же жабыркаган жери кабылдап кетиптир" деген сыяктуу сөз айкаштарында гана колдонулат. Канкенде да бул терминдер элге сиңип, биротоло калыптанып калды жана аларды өзгөртүү да бир топ түйшүк, биз болсо козголуп жаткан проблемаларга байланыштуу өз пикирибизди билдирип гана койдук.

Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин жетекчилиги бүткүл укук коргоо системасынын кызматтык иш-аракеттеринин стратегиясын жана тактикасын иштеп чыгуу, коомдук коопсуздукту камсыз кылуу боюнча министр сунуш кылган идеяларды ишке ашыруу милдеттери жүктөлгөн штабдык бөлүмдүн кызматын аткарат. КРнын ИИМинин башкы милдеттери ошондой эле структуралык бөлүмдөр болуп эсептелген аткаруу органдарынын, аймактык жана атайын адистешкен органдардын, коомдук уюмдардын,министрликтин мыйзам долбоорлорун даярдоо бөлүмдөрүнүн иш-аракеттерин координациялоо, протоколдук иштер, министрликтин нормативдик укуктук актыларынын долбоорлорун даярдоо, парламент, өкмөт

жана башка министрликтер, ведомстволор, агенттиктер менен өз ара байланыштарды уюштуруу, укук тартиптерин коргоо иштеринин каржыланышын иштеп чыгуу жана аны көзөмөлгө алуу болуп саналат [2].

“Мамлекеттик башкаруу” түшүнүгүнө мамлекеттик бийлик, аткаруу органдарынын жалпы бир максатты көздөп аракетке келүүсү деп аныктама берүүгө болот. Негизи, мамлекет ичинде укук тартиптерин коргоо, билим берүү, саламаттыкты сактоо, өнөр жай өндүрүштөрү, искусство, транспорт, курулуш сыяктуу көптөгөн тармактар бар, бирок алардын бардыгы бири-бири менен чиеленише байланышкан [44, 21-бет].

Бул тармактардын бардыгынын күрдөөлдүү иштеп турушу үчүн, биринчи кезекте, тынчтык керек, ал ички тынчтыкты коргоо милдети жана жоопкерчилиги ички иштер органдарына жүктөлгөн. Ошондуктан да, кыргыз элинде “ач бол, ток бол, бирок тынч бол” деп бекеринен айтылбагандыр. Экстрендик абалдарда да өрт кызматынан кийин эле 02 деп милиция кызматкерлери чакырылат.

Укуктук башкаруудагы мамлекеттик башкаруу жана укуктук эмес башкаруудагы мамлекеттик башкаруу болупмамлекеттик башкаруунун өзүэки түргө бөлүнөт. Мамлекеттик башкаруунун биринчи түрүнө башкаруунунукуктук актыларын даярдоо жана басмадан басып чыгаруу, коомдук коопсузудкту камсыз кылуу боюнча келишимдерди түзүү, юридикалык мааниге ээ иштерди аткаруу, иш-чараларды өткөрүү, экинчи түрүнө уюштуруучулук, материалдык – техникалык операциялар кирет [45,212-бет].

Үчүнчү глава “Ички иштер органдарын реформалоо: чет өлкөлүк тажрыйба жана Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын перспективалары” үч бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүмү – “Ички иштер органдарын реформалоонун моделдери: чет өлкөлүк тажрыйба жана ата мекендик перспективалар”. Бүгүнкү күндөгү Кыргыз Республикасынын мамлекеттик саясатынынын стратегиялык маанилүү багыты болуп жарандык коомдун өнүгүшү үчүн мыкты шарттарды түзүү, анын институттарынын аткаруу бийликтеринин жана жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдары менен шериктештик принциптеринин негизинде биргелешип аракетке келүүсүнүн натыйжалуу механизмдерин иштеп чыгуу жана аны ишке киргизүү жана ошондой эле бийлик органдарына коомдук көзөмөлдү камсыз кылуу болуп эсептелет.

Өнүккөн жарандык коомдун шарттарында бардык укук тартиптерин коргоо бөлүмдөрүнүн кынтыксыз иш алып баруусун камсыз кылууда ички иштер органдары менен коомдук жана мамлекеттик институттардыннатыйжалуу социалдык шериктештигин жолго салуу проблемасы өзгөчө актуалдуулукка ээ болууда.

Өздөрүнө жүктөлгөн башкы милдет – коомдук тартипти сактоо менен бирге калк менен максималдуу жакындашуу, алардын ишенимине биротоло кирүү жана алардын керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн сервистик мүнөздөгү иштерге багыт алуу, калкка социалдык кызмат көрсөтүү, калк менен болгон декларативдик шериктештиктен реалдуу шериктештикке өтүү

ИИБ кызматкерлери үчүн маанилүү аспектиге айланууда. Мына ошондуктан да Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин иш-аракеттерине реформа жүргүзүүнүннегизги шарттарыжана талаптары анын ишинукуктук мыйзамдардын, гуманизмдин, адилеттүүлүктүн, социалдык шериктештиктин баарынан жогору туруу принциптеринин негиздеринде сапаттык жактан кайра түзүүдө болууда.

Ички иштер органдары менен коомдук жана мамлекеттик институттардынкоомдук коопсуздукту сактоо багытындагы социалдык шериктештигин мамлекеттик саясаттын ажырагыс бир бөлүгү катары кароо зарыл.

Коомдук түзүлүштөрдүн жана уюмдардын түзүлүү тартиптерин жана алардын иштерин, мүчөлөрүнүн укуктарын, милдеттерин жана жоопкерчиликтерин, бюджеттик каражаттардын эсебинен каржыланышын тартипке салуучу ички иштер органдарынын базасындагы бирдиктүү координациялык борборду түзүү максатка ылайыктуу.

2016-жылдын 18-июлундагы Кыргыз Республикасынын Президентинин “Укук коргоо органдарынын системасындагы реформаларды жүргүзүү боюнча иш-чаралар тууралуу” Жарлыгында коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктары үчүн КРнынукук коргоо органдарынын системасын реформалоонун башкы максаты - жалпы ички коопсуздукту сактоодогу коомдук бирикмелердин, ички иштер органдарынын жана мамлекеттик институттардын биргелешкен аракеттерин жана өз ара тыгыз мамилелерин камсыз кылуу деп баса белгиленген.

Жогоруда аталган реформалар калктын мыйзамга, укук коргоо институттарына болгон элдин ишенимин кайтарууга багытталган. Бул реформалардын жыйынтыгы, биздин оюбузча, эки этапта ишке ашырылат. Биринчи этап коомдун укуктук түшүнүгүн көтөрүү, калктын жана укук коргоо кызматкерлеринин мыйзамдык актыларды кыйшаюусуз аткаруу милдеттерин жогорулатуу менен байланышкан.

Экинчи этапта биринчи этапта коюлган милдеттердин ишке ашырылышы менен кылмышкерди жазалоо методдорунан кылмыштуулуктун алдын алууга, укуктук мамилелерди коомчулуктун өзүнүн жөнгө салуусуна жана көзөмөлгө алуусуна акырындап өтүү каралган.

Экинчи бөлүм “Кыргыз Республикасынын укуктук системасындагы трансформациялык тенденциялар жана алардын ички иштер органдарынын катышуусундагы өнөктөштүк мамилелерге тийгизген таасири” деп аталат. 2019-жылдын 1-январында соттук-укуктук реформанын алкагында кабыл алынган Жазык кодексине, Жазык-процесстик кодексине, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жана Бузуулар жөнүндөгү кодекстерине жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына, Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгын ишке ашыруунун алкагында иштелип чыккан «Кыргыз Республикасынын ички иштер органдары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору жана укук коргоо органдарынын тутумун реформалоо «Кыргыз Республикасынын укук

коргоо органдары», ошол эле учурда, оперативдүү кырдаал татаалдашкан учурда ички иштер органдарынын ишин жөнгө салуучу ченемдик актыларды иштеп чыгуу ар дайым кошумча финансылык чыгымдар менен, ал эми көп учурларда олуттуу чыгымдар менен байланышкан. Бүгүнкү күндө АТСтин бөлүмдөрүн каржылоо Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин бюджетинин эсебинен жүргүзүлүүдө. Татаал оперативдик кырдаалда ички иштер органдарынын ишин каржылоонун көлөмүн аныктоочу Кыргыз Республикасынын бюджетине өзүнчө беренени киргизүү максатка ылайыктуу көрүнөт. Ошол эле учурда бюджетте каралган каражаттардын тескөөчүсү катары Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлиги гана иштеши керек.

Бардык күчтөрдү жана каражаттарды башкарууга багытталган иш-чараларды пландаштыруу жана ишке ашыруу боюнча мамлекеттик органдардын ыйгарым укуктарын аныктай турган «Татаал оперативдүү кырдаалда коомдук тартипти коргоо боюнча милиция кызматкерлеринин иш-аракеттери жөнүндө» мыйзамдын долбоорун иштеп чыгуу өзгөчө мааниге ээ. оперативдик кырдаалда татаалдашкан учурда. Көрсөтүлгөн ченемдик актыда техникалык жактан жабдылган кризиске каршы (антитеррордук) борборлорду түзүүнүн тартибин алардын коомдук тартипти сактоо жаатындагы кылмыштардын алдын алууга багытталган чечкиндүү чараларды көрүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу үчүн бириктирүү максатка ылайыктуу.

Коомдук тартипти бузууга каршы аракеттенүүнүн эң маанилүү каражаты атайын операцияны жүргүзүү экендигин эске алып, атайын операция, оперативдүү, чалгындоо, профилактикалык, агрессивдуу эл тарабынан зордук-зомбулукту болтурбоо же токтотуу максатында бир же бир нече жерде бирдиктүү план боюнча ыкчам штабдын начальнигинин жетекчилиги астында коомдук тартипти коргоо күчтөрү тарабынан жүргүзүлүүчү тергөө жана күч чаралары, кырдаалды жөнгө салуу жана күнөөлүүлөрдү жоопко тартуу максатында кыргындарды уюштуруу, өрт коюу, бийлик өкүлдөрүнө куралдуу каршылык көрсөтүү керек.

Коомдук тартипти коргоо жагындагы кылмыштардын жана укук бузуулардын алдын алуу максатында ички иштер органдарынын коомдук тартипти коргоо боюнча коомдук бирикмелеринин калк, ишканалардын кызматкерлери жана башкалар менен кызматташтыгынын ар кандай формаларын ченемдик укуктук актыларда бекитуу керек. Мындай өз ара аракеттенүүнүн негизги мазмуну жарандардан кылмыштарды жасоо фактылары жана кылмыштарга байланыштуу тиешелүү аракеттер (кылмыштуу ишмердүүлүктүн схемасын түзүү) жөнүндө маалымат алуу болуп саналат.

Кыргыз Республикасында укуктук, демократиялык, социалдык мамлекетти куруу жолунда болуп жаткан кайра куруу процесстерин коомдук өнүгүү процесстери менен тыгыз байланышта кароо керек. Анткени, мамлекет менен жарандык коомдун ортосундагы мамилелердин проблемасы бүтүндөй коомдун туруктуулугуна жана шайкештигине түздөн-түз тиешелүү.

Үчүнчү бөлүмдө – “Ички иштер органдарынын жарандык коом менен өнөктөштүк мамилелерин жакшыртуу” - Социалдык өнөктөштүк ар кандай чөйрөлөрдө социалдык субъекттердин өз ара аракеттенүүсүнүн формаларынын бири. Өз ара аракеттенүүнүн төмөнкү формаларын бөлүүгө болот:

а) ички иштер органдарына жана бөлүмдөрүнө жасалган же даярдалып жаткан кылмыштар, кылмыштуу топтордун топтолгон жерлери жөнүндө маалымдоону караган маалыматтык;

б) кылмыштарды ачуу жана ачуу, аларды жасаган адамдарды издөө, мамлекеттин, ишканалардын, мекемелердин, уюмдардын, жарандардын кызыкчылыктарын коргоо боюнча ички иштер башкармалыгынын милдеттерин жана функцияларын ишке ашырууга түздөн-түз катышуу. кылмыштуу кол салуулар, коомдук тартипти жана коомдук коопсуздукту камсыз кылуу, административдик укук бузууларды жана кылмыштарды болтурбоо, жол коопсуздугун камсыз кылуу жана балдардын кароосуздугуна жана жашы жете элек өспүрүмдөр арасындагы укук бузууларга каршы күрөшүү [33, 6-б.].

Маалыматтык-аналитикалык, уюштуруучулук жана кадрдык иштер - укук бузуулардын алдын алууда, укук бузуулардын (кылмыштуулуктун) абалын талдоодо жана укукка каршы аракеттерге каршы иштиктүү чараларды иштеп чыгууда милиция кызматкерлерине маалыматтык жардам көрсөтүү үчүн коомдук түзүлүштүн өкүлдөрүн тартууну камтыйт. .

Коомдук тартипти коргоо жана укук бузуулардын алдын алуу - бул багыт коомдук түзүлүштүн мүчөлөрүнүн (милиция кызматкерлери менен бирге) укук тартибин коргоого түздөн-түз катышуусун камсыз кылат жана аларды укук коргоо ишинин төмөнкүдөй түрлөрүнө тартуудан турат: белгилүү маршруттар боюнча патрулдук кылуу; массалык иш-чаралар учурунда жарыялоо; транспорт каражаттарынын кыймылын көзөмөлдөө; кылмыш болгон жерди коргоо ж.б.

Жекече профилактикалык иштер, ал укук бузуучуларды, укук бузууларды жасоого көмөктөшүүчү себептерди жана шарттарды аныктоодон, укук бузуучуларга түздөн-түз профилактикалык чараларды колдонуудан жана алардын жүрүм-турумуна контролдук кылуудан турат. Коомдук уюмдардын мучелерун укук бузуучулар менен жекече профилактикалык иштерге тартуу актуалдуу.

Агитациялык-пропагандалык иш теменку формаларда корунуп турат: укук бузуулардын алдын алууга жана коомдук уюмдардын ишин жакшыртууга граждандардын катышуусу женундегу маселелерди талкуулоо менен лекцияларды, жолугушууларды, ацгемелешуулерду уюштуруу; укук коргоо органдарынын оң тажрыйбасын массалык маалымат каражаттарында чагылдыруу; агитациялык-пропагандисттик иштерди жургузуу жана ушул сыяктуулар.

Ички иштер башкармалыгынын жана коомдук укук коргоо түзүмдөрүнүн ортосундагы өнөктөштүк өз ара аракеттенүү төмөнкүдөй көрүнүштөрдө:

- тартип бузууларга каршы күрөшүү жана коомдук тартипти коргоо боюнча иш-чараларды биргелешип уюштуруу жана жүргүзүү;

- укук бузууларга каршы күрөшүү жана коомдук тартипти коргоо боюнча өз алдынча аракеттерди координациялоо;

– оперативдүү маалымат алмашуу;

- укук коргоо органдарынын жана милиция кызматкерлеринин коомчулуктун биргелешкен ишмердигине тикелей;

- ички иштер башкармалыгынын демилгеси боюнча коомчулук тарабынан укук коргоо иш-чараларын жүзөгө ашыруу;

- укук бузууларга каршы күрөшүү жана коомдук тартипти коргоо боюнча иш-чараларды өткөрүү процессинде ички иштер органдарынын кызматкерлери тарабынан элге көмөк көрсөтүү;

- укук колдонуу милдеттерин аткарууну каалаган жарандарга укуктук жана атайын билим берүүнү уюштуруу [47, 7-б.].

Бирок азыркы шартта демократияга, мыйзамдуулук принцибин ишке ашырууга, социалдык прогресске, улуттук коопсуздукка, жарандык коомдун калыптанышына реалдуу коркунучту түзгөн көрүнүш бар. Бул көрүнүш коррупция.

Демек, коррупцияга каршы мамлекеттик саясаттын артыкчылыктуу багыты болуп коррупцияны массалык жарандык четке кагуу атмосферасын түзүү болууга тийиш.

ТЫЯНАКТАР

Заманбап Кыргызстандагы ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн изилдөө жана коюлган маселелерди талдоо төмөнкү **негизги тыянактарды** чыгарууга шарт түзүштү.

Ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүндө ачыктык жана айкындуулук принцибин ишке ашыруу, ошондой эле бул контекстте мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштарды жана рекомендацияларды иштеп чыгуу каралган. Атап айтканда, төмөнкүлөр далилденген:

1. ИИОнун ишинин укуктук принциптери ченемдик укуктук актыларда бекитилген же тиешелүү укуктук ченемдердин мазмунунан түздөн-түз келип чыккан жана милдеттүү түрдө аткарылуучу шартсыз талаптар болуп саналат.

2. Ачыктык принциби деп аткаруу бийлигинин органдарына башкаруучулук чечимдерди кабыл алуу же кабыл алууга таасир этүү жолу менен жарандардын мамлекеттик иштерди башкарууга эркин жетүү мүмкүнчүлүгүн берүү, айкындуулук принциби деп жарандардын өз убагында кабыл алуу мүмкүнчүлүгүн түшүнүү керек. аткаруу бийлик органдарынын иши жөнүндө объективдүү жана ар тараптуу маалымат. Мында айкындуулук маалымат эркиндиги жөнүндө мыйзамдар менен, ал эми ачыктык – административдик жол-жоболор жөнүндө мыйзамдар менен камсыз кылынат.

Ачык-айкындуулук принцибин камсыз кылуунун эки ыкмасы баса белгиленет: маалымат берүү - милициянын ишмердүүлүгү жөнүндө фактыларды билдирүү жана тактоо - бул фактыларга комментарий берүү,

аларды айрым аудиториялардын кабылдоосуна ыңгайлаштыруу, алар бириккенде гана аларды камсыз кылуунун максималдуу натыйжасын берет. .

Ачыктык жана айкындуулук принцибин карману менен эки маанилүү максатка жетишүүгө болот: биринчиден, коомдук кызыкчылыктарды коргоо, анткени алар “башкаруучулук каталардын” жана коррупциянын ыктымалдыгын азайтат; экинчиден, бул принциптер жеке укуктарды коргоо үчүн зарыл, анткени алар ченемдик актыларды кабыл алуунун негиздерин аныктайт жана ошого жараша кызыкдар тарапка даттануу укугун берет.

3. Жарандардын кайрылуулары жана суроо-талаптары менен иштөө ички иштер башкармалыгынын коомчулук менен байланышын чыңдоонун жана кеңейтүүнүн формаларынын бири, коррупциянын өнүгүшүнө бөгөт коюунун натыйжалуу механизми жана ички иштер органдарынын ишинин ачык-айкындыгынын белгилеринин бири болуп саналат.

4. Кыргыз Республикасынын Ички иштер башкармалыгынын уруксат берүү тутумунун бөлүмдөрү административдик кызмат көрсөтүүдө айкындуулук жана ачыктык принцибин - мыйзамдык базаны карманат, кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмеси аныкталды, кызмат көрсөтүүлөрдүн тартиби иштелип чыкты. жыл. Бирок, системадагы глобалдык реформациялык өзгөрүүлөрдү, ошондой эле чет мамлекеттердин тажрыйбасын эске алуу менен: Кыргыз Республикасынын Ички иштер башкармалыгынын бөлүмдөрү тарабынан көрсөтүлүүчү Административдик кызмат көрсөтүүлөрдүн Стандарттарын даярдоо жана бекитүү максатка ылайыктуу көрүнөт. ; уруксат берүү тутумунун бөлүмдөрүнөн административдик кызмат көрсөтүү субъекттерине таандык болгон маалыматтарды (соттуулугу бар же жоктугу ж.б.) же алар өз алдынча ала турган маалыматтарды талап кылууга мыйзамдык деңгээлде тыюу салууга; жарандардын интернет аркылуу керектүү консультацияларды алуусун камсыз кылуу, ошондой эле иш сапарынын так датасы жана убактысы боюнча жолугушууну камсыз кылуу; Кыргыз Республикасынын Ички иштер башкармалыгынын бөлүмдөрүнө барбастан административдик кызмат көрсөтүү үчүн төлөм жүргүзүү жана квитанцияны жөнөтүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу; күтүү жайларында ыңгайлуу шарттарды түзүү жана жол-жоболор, төлөмдөр, адистердин байланыштары жөнүндө маалыматка жетүүнү жеңилдетүү; квартал сайын жалпыга маалымдоо каражаттарында чагылдырылган тиешелүү чөйрөлөрдө тиешелүү отчеттуулукту иштеп чыгуу жана ишке ашыруу; административдик кызмат көрсөтүүнүн тартибин өнүктүрүүнүн перспективаларын карап чыгуу: административдик кызмат көрсөтүү борборлору аркылуу.

5. ИИОнун ишинин айрым чөйрөлөрүндө ачыктык жана айкындуулук принцибин колдонуунун өзгөчөлүктөрү (жоопту жүрүм-турум фактыларын аныктоо, көкүрөк камераларын (видеорегистраторлорду) колдонуу), токтом чыгарууда (өзгөчө бир нече жолу тартип бузууларга келгенде) такталды. Милиция кызматкерлеринин бардык иш-аракеттери - айрым кызматкерлердин жүрүм-турумунан тартып, дайындоо жана Ички иштер министрлигинин бюджетин башкаруу жол-жоболоруна чейин - ар кандай көзөмөлдүн тыкыр текшерүүсүнө ачык болушу керек.

Ачыктык жана айкындуулук принцибинин сакталышы жана ишке ашырылышы үчүн видеобайкоо жабдууларын камактагыларга гана эмес, ошондой эле кызматкерлерди көзөмөлдөөгө да орнотуу максатка ылайыктуу. Мындан тышкары, ченемдер кабыл алынган, ага ылайык сурактарды электрондук түрдө жазуу милдеттүү болуп саналат, анткени мыйзам чыгаруучулардын пикири боюнча, ушундай жол менен гана сурак учурунда эмне болгондугунун объективдүү жана айкын сүрөтүн алууга болот.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу мыйзамдарды өркүндөтүү максатында төмөнкүлөр сунушталды:

- Кыргыз Республикасынын Ички иштер башкармалыгынын деңгээлинде усулдук сунуштарды иштеп чыгат, аларда жарандардын кайрылуулары жана ачык маалыматка жетүү чөйрөлөрүндөгү өз ара мамилелердин так чектерин белгилөө, ошондой эле алардын кандай түрлөрү жөнүндө негиздүү жана ар тараптуу түшүндүрмөлөрдү берүү. жарандардын кайрылуулары жөнүндө мыйзамдарга ылайык кайрылуулар жана кандай талаптар менен (ачык маалымат берүү өтүнүчү катары таризделген) каралууга тийиш экендиги;
- «Ички иштер органдары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин тутумунда жалпыга ачык маалыматка жетүү тартибин маалымат менен байланышкан көйгөйлөрдү комплекстүү чечүүнү камсыз кылуу тартиби» бөлүмү менен толукталсын. Ички иштер башкармалыгынын ишин укуктук камсыздоо;
- анын коопсуздугунун жаңы механизмдери, типтүү маалымат базалары, учурдагы иш аракеттерин пландаштыруу тартиби жана АТКнын айрым аткаруучуларынын ишинин аткарылышын дистанциялык башкаруу менен бирдиктүү документ жүгүртүү системасын киргизүү, бул бөлүмдөрдүн ишинин натыйжалуулугун олуттуу жогорулатууга мүмкүндүк берет.

2. Коомдук коопсуздукту камсыз кылуу системасындагы, анын ичинде профилактикалык иш-чараларды жүзөгө ашыруудагы ички иштер башкармалыгынын орду жана ролу такталды. Коомдук коопсуздукту камсыз кылуунун субъекти катары ички иштер органдарынын ишинин натыйжалуулугу алардын бир системага бириктирилген ар кандай түзүмдүк бөлүмдөрдүн көп баскычтуу комплексин камтыган уюштуруу структурасын түзүүнүн сапатынан олуттуу көз каранды.

3. Ички иштер башкармалыгынын ишин коомдук контролдоо - коомдук коопсуздукту камсыз кылуучу мамлекеттик башкаруунун жана мамлекеттик эмес уюмдардын, коомдук коопсуздукту жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын сакталышын текшерүү менен байланышкан иш-аракеттин усулу мамлекеттик актерлор. Мамлекеттик эмес көзөмөлдү укуктук жөнгө салууну өркүндөтүү, ошондой эле жарандардын коомдук тартипти коргоого

катышуусу мыйзам деңгээлинде, атап айтканда, «Ички иштер органдары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамында бекитилүүгө тийиш.

4. Ички иштер органдарынын мамлекеттик эмес субъектилер менен өз ара аракеттенүүсүн жакшыртуу үчүн дайыма төмөнкүлөр зарыл:

а) калктын ички иштер органдарынын өнөктөшү жана ички иштер органдарынын ишин жакшыртуу боюнча иш-чаралардын толук кандуу катышуучусу катары кабыл алуу боюнча чараларды көрөт;

б) милиция кызматкерлеринин кесиптик компетенттүүлүгүнүн деңгээлин жогорулатуу, бул ички иштер органдарынын жалпы иши жөнүндө коомдук пикирге таасир этүүгө мүмкүндүк берет;

в) жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өз ара аракеттенүүнү жакшыртуу;

г) укук бузуулардын алдын алууга жарандарды жана коомдук бирикмелерди тартууга;

д) ички иштер органдарынын артыкчылыктары жөнүндө калктын маалымдуулугун жогорулатууга жана укук коргоо чөйрөсүндөгү актуалдуу көйгөйлөр боюнча коомдук пикирди калыптандырууга көмөктөшүүчү "коомдук консультацияларды" өнүктүрүү.

Диссертациянын темасы боюнча ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. **Кулдышев,** А.Ш. Организационно-правовые вопросы органов внутренних дел Кыргызской Республики [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики имени генерал-майора милиции Алиева Э.А. - 2017. - №3. - С.56-58.

2. **Кулдышев,** А.Ш. Государственно-правовое положение органов внутренних дел Кыргызской Республики [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Известие ВУЗов Кыргызстана. - 2018. - №6. - С.113-116.

3. **Кулдышев,** А.Ш. Государственно-правовые гарантии деятельности сотрудников органов внутренних дел Кыргызской Республики [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Наука, новые трехнологии и инновации Кыргызстана. - 2018. - №9. - С.101-104.

4. **Кулдышев,** А.Ш. Организационно-функциональная характеристика органов внутренних дел в системе органов публичной власти [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Вестник сборник научных статей РГСУ. - Москва, 2018. – № 2 (18). – С.53-58.

5. **Кулдышев,** А.Ш. Сущность и элементы правового статуса органов внутренних дел Кыргызской Республики на примере законодательства некоторых стран СНГ [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Евразийское научное объединение. Эффективные исследования современности. Сборник статей по материалам XLIII международной научной конференции. - Москва, 2018. - №9(43). – С. 97-99.

6. **Кулдышев,** А.Ш. Понятие правового статуса органов внутренних дел Кыргызской Республики [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Евразийское научное объединение. Эффективные исследования современности. Сборник статей по материалам XLIIV международной научной конференции. - Москва, 2018. - №10(44). – С. 153-155.

7. **Кулдышев,** А.Ш. Правовые основы правосубъектности деятельности сотрудников органов внутренних дел в Кыргызской Республике [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Евразийский юридический журнал. – 2020.- №3(142). - С.77-79.

8. **Кулдышев,** А.Ш. Совершенствование партнерских отношений органов внутренних дел Кыргызской Республики с гражданским обществом [Текст] / А.Ш. Кулдышев //Вестник Ошского государственного университета. – 2020. – №5. - С.225-229.

9. **Кулдышев,** А.Ш. On the Women Social Rights Legislative Regulation in the Kyrgyz Republic [Текст] / А.Ш. Кулдышев // Open Journal of Political Science. – 2021. – № 11. - 169-175.

10. **Кулдышев,** А.Ш. Ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүндөгү социалдык өнөктөштүк [Текст] / А.Ш. Кулдышев // КРнын Жогорку аттестациялык комиссиясы. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ИЛИМИЙ ИЗИЛДӨӨЛӨР, No 4, 2020, I бөлүмү. – 96-101б.

Кулдышев Аманбек Шерипбековичтин «Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн жөнгө салуунун теориялык-укуктук маселелери» аттуу темадагы 12.00.01–укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы, укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: коомдук тартипти коргоо, ички иштер органдары, мамлекеттин укук коргоо функциясы, алдын алуу иши, кылмыштуу кырдаал, коомдук мамилелер тутуму, социалдык норма, мамлекеттик түзүлүш, демократия, конституция, баалуулуктар, адам укуктары.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгү чөйрөсүндө орун алган коомдук мамилелер.

Изилдөөнүн предметин Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу укуктук принциптер жана ченемдер; Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн түшүнүгү, маңызы жана мазмуну; ички иштер органдарынын уюштурулушуна жана ишмердүүлүгүнө байланыштуу атайын илимий адабияттар түзүшөт.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасында ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн натыйжалуу жүзөгө ашыруунун реалдуу жолдорун иштеп чыгуу жана аларды модернизациялоо боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөө методдору: жалпы жана жеке илимий методдор, атап айтканда, диалектикалык, салыштырмалуу укуктук, формалдуу логикалык, тарыхый, социологиялык, статистикалык методдор, ошондой эле мыйзамдардын жана практиканын өнүгүү перспективаларына карата божомолдоо методу.

Алынган жыйынтыктар жана алардын илимий жаңылыгы төмөнкүлөр менен аныкталат: ички иштер органдарынын ачык-айкындуулук принцибин ишке ашыруу контекстинде Кыргыз Республикасынын аракеттеги мыйзамдарын өркүндөтүү боюнча конкреттүү сунуштар иштелип чыкты; ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугу алардын уюштуруучулук структурасынын сапаттуу түзүлүшү менен тыгыз байланышта экендиги далилденди; коомдук коопсуздук чөйрөсндөгү коомдук көзөмөл ишмердүүлүктүн методу катары аныкталды; документтештирүүнү жүргүзүүнүн бирдиктүү системасын киргизүү сунушталды; ички иштер органдарынын мамлекеттик эмес субъекттердин өз ара аракеттерин жакшыртуу боюнча сунуштар негизделди.

Колдонуу боюнча сунуштар. Теориялык жоболор, тыянактар жана практикалык сунуштар улуттук мыйзамдарды жакшыртууда; Кыргыз Республикасында ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн натыйжалуу жүзөгө ашырууда; Кыргыз Республикасынын укук илиминин тиешелүү аспектилери боюнча илимий-практикалык эмгектерди даярдоодо; жогорку окуу жайлардагы окуу процессинде, анын ичинде мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы дисциплиналарын өтүүдө колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу тармагы: мамлекеттин жана укуктун теориясынын жана тарыхынын өнүгүүсү; Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгү; жогорку окуу жайлардагы окуу процесси.

РЕЗЮМЕ

диссертации Кулдышева Аманбека Шерипбековича на тему “Теоретико-правовые вопросы регулирования деятельности органов внутренних дел в Кыргызской Республике” на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве

Ключевые слова: охрана общественного порядка, органы внутренних дел, правоохранительная функция государства, превентивная деятельность, уголовная ситуация, система общественных отношений, социальная норма, государственный строй, демократия, конституция, ценности, права человека.

Объект исследования: общественные отношения, складывающиеся в сфере деятельности органов внутренних дел в Кыргызской Республике.

Предмет исследования: правовые принципы и нормы, регулирующие деятельность органов внутренних дел Кыргызской Республики; понятие, сущность и содержание деятельности органов внутренних дел Кыргызской Республики; специальная научная литература относительно организации и деятельности органов внутренних дел.

Цель исследования: разработка реальных путей эффективной реализации деятельности органов внутренних дел в Кыргызской Республике и выработка практических рекомендаций по их модернизации.

Методы исследования: основные методы, как общенаучные, так и частно-научные, в частности, диалектический, сравнительно-правовой, формально-логический, исторический, социологический, статистический, а также метод прогнозирования применительно к перспективам развития законодательства и практики.

Полученные результаты и их научная новизна определяется тем, что в диссертации: сформулированы конкретные предложения по совершенствованию действующего законодательства Кыргызской Республики в контексте реализации принципа открытости и прозрачности органов внутренних дел; доказана сопряженность эффективности деятельности органов внутренних дел с качественным формированием ее организационной структуры; общественный контроль в сфере общественной безопасности определен как метод деятельности; предложено внедрение единой системы документооборота; обоснованы рекомендации по совершенствованию взаимодействия органов внутренних дел с негосударственными субъектами.

Рекомендации по использованию. Теоретические положения, выводы и практические рекомендации могут быть использованы в совершенствовании национального законодательства, в эффективной реализации деятельности органов внутренних дел в Кыргызской Республике; при подготовке научно-практических трудов по соответствующим аспектам правовой науки Кыргызской Республики, в учебном процессе, в частности, при преподавании дисциплин по, теории и истории государства и права, в юридических высших учебных заведениях.

Область применения: развитие теории и истории права и государства; деятельность органов внутренних дел Кыргызской Республики; учебный процесс в вузах.

SUMMARY

dissertation of Kuldyshev Amanbek Sheripbekovich on the topic “Theoretical and legal issues of regulation of the activities of internal affairs bodies in the Kyrgyz Republic” for the degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.01 – “Theory and History of Law and State, History of Doctrines about Law and State”.

Key words: protection of public order, internal affairs bodies, law enforcement function of the state, preventive activity, criminal situation, system of social relations, social norm, state system, democracy, constitution, values, human rights.

Object of research: public relations developing in the field of activities of the internal affairs bodies in the Kyrgyz Republic.

Subject of research: legal principles and norms governing the activities of the internal affairs bodies of the Kyrgyz Republic; the concept, essence and content of the activities of the internal affairs bodies of the Kyrgyz Republic; special scientific literature on the organization and activities of internal affairs bodies.

Purpose of the study: development of real ways to effectively implement the activities of internal affairs bodies in the Kyrgyz Republic and the development of practical recommendations for their modernization.

Research methods: basic methods, both general scientific and private scientific, in particular, dialectical, comparative legal, formal logical, historical, sociological, statistical, as well as a forecasting method in relation to the prospects for the development of legislation and practice.

The results obtained and their **scientific novelty** are determined by the fact that the dissertation: formulated specific proposals for improving the current legislation of the Kyrgyz Republic in the context of implementing the principle of openness and transparency of internal affairs bodies; the interconnection of the effectiveness of the activities of the internal affairs bodies with the qualitative formation of its organizational structure has been proved; public control in the field of public safety is defined as a method of activity; the introduction of a unified document management system was proposed; the recommendations for improving the interaction of the internal affairs bodies with non-state actors have been substantiated.

Recommendations for use. Theoretical provisions, conclusions and practical recommendations can be used to improve national legislation, in the effective implementation of the activities of the internal affairs bodies in the Kyrgyz Republic; in the preparation of scientific and practical works on the relevant aspects of legal science of the Kyrgyz Republic, in the educational process, in particular, when teaching disciplines on, theory and history of state and law, in legal higher educational institutions.

Scope: development of theory and history of law and state; activities of the internal affairs bodies of the Kyrgyz Republic.